

PROKOPP Mária (Esztergom):

## **A Nagyszentmiklósi Kincs és az 1031. évi Koronázási palást díszítő motívumai közötti kapcsolat és folytonosság**

Képzőművészeti emlékeink legjelentősebb emléke az 1879-ben a Temes megyei **Nagyszentmiklóson talált aranykincslet**. A 23 edény nem egy korban készült, de kétségtelenül egy időben képezte a 8. ill. 9. századi vezér kincsét, amelyet a földbe rejtett el az ellenség elől. Ez az együttes arra utal, hogy 9. században a kultúránk része volt a görög feliratos edény éppen úgy, mint a latin vagy a rovás-írásos tárgy. Valamennyit a maga művészi igényesség jellemez. Tehát a kultúra magas fokán álltak az edények használói, akik a jelen kutatás szerint a késő avar korhoz tartoztak. A figurális és az ornamentális ábrázolások alapján egyértelmű, hogy a tulajdonosai a kereszténységet és a pogány mitológiát egyaránt magukénak vallották. A 2. számú korsó négy oldalát ékesítő, egymáshoz kapcsolódó medallionba zárt alakos ábrázolása, *a páncélos, lovas, "győztes fejedelem"*; *az állatküzdelmi jelenet*, melyben egy *griff leteper egy dávádat*; s az *"égi vadászat"*, amely egy *emberfejes, szárnyas oroszlánon vadászó fejedelmet* ábrázol; és az *égberagadási jelenet* kompozíciója széles érzelmi skálájú, reális és misztikus ihletettséggű megrendelőre vall. Az edények készítői a technikai tudás magas okán álló, kiváló művésze voltak.

A 20. SZÁMÚ lapos (omphalos) csésze közepén díszes keretben griff-ábrázolás látható, s 21. számú csészét, Boila csészének is szokták nevezni görög betűs, de török nyelvű felirata nyomán. A középső pálcika palmettás keresztet korongot egykor zománc díszítetett, ezt külön forrasztották bele. Alján a középső korong *hegyi-kecskére támadó szárnyas oroszlánt* ábrázol.

**Váralljai Csocsán Jenő** a nagyszentmiklósi kincsek ornamentikáját virágos díszítéseit elemezve megállapította, hogy a nagyszentmiklósi kincsek ötvösei olyan motívumokat használtak műveiken, mint amilyeneket használtak a honfoglaló magyarság más fémművesei, tehát nem különbözhetek tőlük. A nagyszentmiklósi kincseken található díszítések megegyeznek a honfoglaló magyarság használati tárgyain találhatóakkal, így a buji ruhaverettel, a nagykörii övveretekkel, az újfehértói és karosi tarsolyveretekkel, valamint a szeged-bojárhalmi és nagyteremiai leletekkel. Ugyanezekből a motívumokból hímeztek azonban az 1031-ben hímezett **magyar koronázási palástra** is. Mindezen honfoglaláskori motívumok azonban általában meglehetősen megkülönböztethetők, vagy eltérnek az avarok alkotásain használatos motívumoktól. A 3. és 4. kancsót díszítő keresztet motívuma Nagy Károly 794 és 800 között vert dénárain jelenik meg először, tehát az avar kagánság összeomlásával egyidőben, s ezért nem tűnhet föl az avar uralkodók hatalmát tükröző aranykincseken.

**A 9. és 10. tálkán** azonos **görög nyelvű föliratot** találunk, amely Váralljai Csocsán Jenő professzor beható kutatása szerint magyarul: XP A SZENT(elt) VÍZ EREJÉVEL NYUGTASD MEG JÉZUS SZENT ÜDVÖZÍTŐ ISTVÁN GYULÁT 6497[=AD 989] Összefoglalva a 9. és 10. tálkáról mondottakat, a görög szöveg nyilvánvalóan István gyula temetésével kapcsolatban keletkezett, akit ezek szerint a görög egyház rítusa szerint temettek, és megadja temetésének évszámát is Kr. u. 989-ben. Az se lehet véletlen, hogy mind a 9., mind a 10. tálkát föltűnően XP Krisztus monogram és görög kereszt díszíti, ami tükrözi nemcsak István gyula kereszténységét, hanem a 9. és 10. táлка rendeltetését is. Ebből az is nyilvánvaló, hogy a 9. és 10. táлка

ezek szerint az erdélyi gyulák kincseihez tartozott, ami az egész nagyszentmiklósi kincs hovatartozására is utal. A 3. és 4. kancsón megjelenő kereszt jelek inkább Aba Sámuel és Péter dénárait tükrözik, mint Szent Istvánét, és így alighanem a Péter király elleni a Maros-vidéki szervezkedés s annak elfojtására való kísérletek során (cf.: Képes Krónika 2628 , 2629) kerülhetett a nagyszentmiklósi kincs a földbe....

Az azonos föliratú 17. számú, de alig díszített kürt **István gyula uralkodói kürtje** volt, éppenúgy, mint a szintén díszítetlen 22. és 23 számú kehely, melyeknek a talpán jelenik meg vésett rovásírással az öreg «or» tulajdonjegye. A szóbanforgó kelyheknek az alakja tipikusan a görögök κελιξ-ére üt, s ez arra emlékeztet, hogy a dalmát Szent Jeromos fordította latin szentírásban, a Vulgatában, az utolsó vacsora kelyhét mind a három synoptikus evangelium, sőt az I. korinthusi levél is a latinban calix szóval jelöli. Ezért a 22. és 23. kelyhet alighanem az István gyula által hazánkba hívott Szent Hierotheosz liturgiáiban használhatta, és azért tartoztak István gyulához.

Az a tény, hogy az erdélyi gyulák kincsein mind magyar, mind török föliratok olvashatók, egybecseng azzal, amit Bíborbanszületett Konstantin jegyzett föl.

Ezek szerint a törököknek két nyelvük van, és plusz megtanítottak a kazárok nyelvére is. Tulajdonképen ezt tanúsítja a vérszerződés is, mert a testvéremmel nem kötök vérszerződést, hiszen egy test és vér vagyunk. A vérszerződés föltételezi, hogy legalább két nem vérrokon között jön létre. Ezért a magyar vérszerződés 2675 is eleve föltételezi, hogy legalább két nép között kötötték, a finn-ugorok és a törökök között. Szent István intelmeiben az „unius linguae uniusque moris regnum imbecile et fragile est” 2676 kitétel is azt mutatja, hogy még Szent István király idejében sem volt az ország egynyelvű. Szent István király ugyanis, aki azután, hogy kiverte Bátor Boleszlót és megszállta a bolgár fővárost, 1030-ban pedig megverte és terület átengedésre kényszerítette még a német-római birodalmat is, nem gondolhatta azt, hogy országa gyenge és törékeny. Tulajdonképpen a kétnyelvűség etelközi kialakulását magyarázza Bíborbanszületett Konstantin tudósítása.

Ezek szerint a törököknek két nyelvük van, és plusz megtanítottak a kazárok nyelvére is. Tulajdonképen ezt tanúsítja a vérszerződés is, mert a testvéremmel nem kötök vérszerződést, hiszen egy test és vér vagyunk. A vérszerződés föltételezi, hogy legalább két nem vérrokon között jön létre. Ezért a magyar vérszerződés 2675 is eleve föltételezi, hogy legalább két nép között kötötték, a finn-ugorok és a törökök között. Szent István intelmeiben az „unius linguae uniusque moris regnum imbecile et fragile est” 2676 kitétel is azt mutatja, hogy még Szent István király idejében sem volt az ország egynyelvű. Szent István király ugyanis, aki azután, hogy kiverte Bátor Boleszlót és megszállta a bolgár fővárost, 1030-ban pedig megverte és terület átengedésre kényszerítette még a német-római birodalmat is, nem gondolhatta azt, hogy országa gyenge és törékeny. Tulajdonképpen a kétnyelvűség etelközi kialakulását magyarázza Bíborbanszületett Konstantin tudósítása.

A 7. kancsó elülső rövidebb oldalának a felső részén tulajdonképpen ugyanannak a küzdelemnek a tükörképe jelenik meg a táltosló és a táltosjelölt között, mint a fogantyús oldal alsó részén, csak a táltoslón a tollak rövidebb bagolytollak (33. kép). Ugyancsak itt, az elülső oldalon lehet jól szemügyre venni, hogy a táltoslóval való küzdelmen kívül mi a másik ábrázolás, (mert a fogantyú azt az oldalán részben eltakarja) (34. kép). Ezen utóbbi ábrázolás értelmezéséhez azt kell megvizsgálunk, amit mintegy győzelmi jelként fölmutat a szárnyas hátasállaton lovagló. A ugyanis állatformának látszik, de olyan valódi állatot aligha találunk. A formája miatt az csak sárkány lehet. Ez azért lényeges, mert Ipolyi Arnold Kecskemét táji gyűjtésből idézi, hogy a „garabonczosok bűvös tudományú emberek, kik esőt szélvészt támaszthatnak, a sárkányok felett hatalommal bírnak, azokat kiolvassák.” Ipolyi arra is rámutatott, hogy a garabonciásoknak sárkányokon való varázserejének hagyománya már Bél Mátyás 1742-ben kinyomtatott

kötetében is megjelent. A 7. kancsón a szóban forgó személynek a sárkányon való hatalma tehát mutatja, hogy ő garabonciás.

Az erdélyi gyulák 2. kancsójának úgynevezett 3. korongján az égben vadászó íjas koronás uralkodó csak az óbolgár uralkodó listák szerint is szintén a Gyulák nemzetségéből származó Etele király lehet. Íjáról László Gyula megfigyelte: „Az íj parányi ... az aranyborításos íja szkíta időktől kezdve fejedelmi jelvény volt... Lehet tehát, hogy Nagyszentmiklóson is az íj kicsiny volta egyúttal az íj méltóságjelvény voltát, s ezen keresztül a fejedelem rangját jelzi.” Etele király ugyanis éppen arany íjáról volt nevezetes, amit „a hunok nagyra tartottak” és halálakor Marcianus bizánci császár megtörni látott. „Priscus a történész azt mondja, hogy ezt maga megvizsgálta [s] igaznak bizonyult.

A 2. kancsó negyedik képe azt tanúsítja, hogy a **griffek**, melyek Herodotosz szerint az Altáj hegységben az aranyat őrizték, még a honfoglaló magyarok között is tenyészték, vagyis a griffes-indás nép tovább élt a hét vezér népe között.

A 2. kancsón ez a jelenet tulajdonképpen a szittyá állat-küzdelmek ábrázolásának évszázados hagyományának alighanem az utolsó hajtása. A szittyá állat-ábrázolásokok jelentőségét a szittyá bölcselőnek, a hét bölcs egyikének Anacharsisnak gondolatai világíthatják meg legjobban. Krózus „megkérdezte Anacharsist a bölcs emberek között a legidősebbet, hogy melyik élőlényt tartotta a legbátrabbnak. Anacharsis azt felelte, hogy a legvadabb állatokat, mert azok egyedül képesek, hogy meghaljanak szabadságukért. Krózus azt gondolta, hogy ez rossz válasz volt, de azt hitte, hogy a második kérdésére úgy fog válaszolni, ahogy szeretné, és így azt kérdezte, hogy kit tart a legerkölcösebbnek. De Anacharsis ismét azt mondta, hogy a legvadabb állatokat, mert azok egyedül élnek a természet szerint, és nem törvényeket követve, [mert] amíg a természet Isten műve, a törvény csak az ember találmánya, s biztos az, hogy igazabb, ha valaki hűséges marad Isten művéhez, mint emberekéhez. És akkor Anacharsisból a legjobbat akarva kihozni azt kérdezte Krózus, hogy a legvadabb állatok a legbölcsebbek-e, de a másik egyből azt felelte, hogy ez igaz, kifejtve, hogy a bölcsesség ismertető jegye a természet igazságát a törvények előírásai fölé helyezni.”

A 2. és 7 kancsó művészete alapján tér el az avar ábrázolásoktól és a magyarságnak a Feketetenger vízgyűjtő területén talált alkotásait tükrözi. Megfigyelhetjük, hogy mind a 2. mind pedig a 7. kancsón az ábrázolt személyek szemgolyói a valóságosnál sokkal közelebb kerültek az orrukhoz, mint azt szokásosan látjuk. Nyilvánvaló, hogy ezzel egy bizonyos túlvilági összpontosítást, lelki koncentrációt, túlvilági orientációt kívántak kifejezni. Éppen ezért a két táltospárducnál, vagyis a segítő szellemeknél, ez a sajátosság még fokozottabban jelentkezik.

Váralljai Csocsán Jenő kutatási eredményeiből számomra az egyik fontos üzenet, hogy a Nagyszentmiklósi Kincs és a 1031. évi **Koronázási palást** díszítő motívumai között kétségtelen kapcsolat, kontinuitás figyelhető meg.

A két emlék közötti egy, vagy több száz év jelzi nemzetünk kulturális fejlődését, alakulását a nyugat-európai kultúra hatására...